

دکتر ایرج سیاسی

تحولات خدمات روانپزشکی در ایران

(تلاشی چهار ساله)

(۱۳۵۳-۱۳۵۷)

به کوشش مهدی نصر اصفهانی

www.ketab.ir

سیاسی، ایرج

تحولات خدمات روانپزشکی در ایران (تلاشی چهارساله) (۱۳۵۳-۱۳۵۷)/ ایرج سیاسی؛ به
کوشش مهدی نصر اصفهانی.

تهران: نشر ثالث، ۱۴۰۰.

۲۶۴ ص.

شابک: ۹-۷۹۲-۴۰۵-۶۰۰-۹۷۸

انستیتو روانپزشکی تهران

روانپزشکی — ایران — تاریخ

نصر اصفهانی، مهدی، ۱۳۳۵ -، گردآورنده

رده‌بندی کنگره: RC۳۳۹

رده‌بندی دیویی: ۶۱۶/۸۹۰۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۱۷۳۷۲

PEFC FSC

paper from well managed forest
and controlled sources.

کاغذ این کتاب از جنگل‌ها و منابع
کاملاً مدیریت‌شده تهیه شده است.

تحولات خدمات روانپزشکی در ایران (تلاشی چهارساله ۱۳۵۳-۱۳۵۷)

دکتر ابرج سیاسی

به کوشش مهدی نصر اصفهانی

صفحه آرای: فریدون سامانی

طراحی جلد: حمید باهو

مجموعه تاریخ شفاهی

چاپ اول: ۱۴۰۱ / ۷۷۰ نسخه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: نشر ثالث

شابک: ۹-۷۹۲-۴۰۵-۶۰۰-۹۷۸

ISBN: 978 - 600 - 405 - 792 - 9

کلیه حقوق محفوظ و متعلق به نشر ثالث است.

قیمت: ۱۱۰۰۰ تومان

دفتر مرکزی: خیابان کریمخان زند، بین ایرانشهر و ماهشهر، پ ۱۵۰، طبقه چهارم

فروشگاه شماره یک: خیابان کریمخان زند، بین ایرانشهر و ماهشهر، پ ۱۴۸

فروشگاه شماره دو: اتوبان شهید همت، مجتمع ایران مال، طبقه G3، شماره ۱۸۳

فروشگاه شماره سه: پاسداران، میدان هروی، مجتمع هدیش مال

تلفن گویا: ۸۸۳۱۰۷۰۰ - ۸۸۳۱۰۵۰۰ - ۸۸۳۰۲۳۳۷ - ۷-۸۸۳۲۵۳۷۶

آدرس سایت: www.salesspublication.com

آدرس اینستاگرام: [salesspublication](https://www.instagram.com/salesspublication)

فهرست

۹.....	مقدمه ویراستار
۱۵.....	شرح زندگی
۱۹.....	پیشگفتار مؤلف
۲۵.....	بخش اول: وضعیت خدمات روانپزشکی و سیر تحول آن
۲۷.....	فصل یکم: خدمات روانپزشکی در ۱۳۵۳.....
۳۰.....	چگونگی خدمات پزشکی در بیمارستان‌های دولتی
۳۱.....	بیماران سرپایی: در بخش‌های دانشگاهی و دولتی
۳۱.....	بیماران سرپایی در بخش خصوصی
۳۱.....	خدمات موجود
۳۲.....	خدمات درمانی
۳۳.....	تشخیص کمبودهایی که در خدمات موجود وجود داشت
۳۴.....	خدمات درمانی معتادان
۳۷.....	فصل دوم: شروع اقدامات
۳۸.....	برنامه کمک‌روانپزشک
۴۲.....	گروه پژوهش

۴۲.....	پژوهش‌های اولیهٔ بیماران روانی بستری در شهرستان‌ها
۴۵.....	برنامه برای استان‌ها

۴۷.....	فصل سوم: بیمارستان روانی رازی
۵۸.....	اقدامات پس از بررسی
۶۰.....	بخش نمونه
۶۵.....	منابع

۶۷.....	فصل چهارم: تأسیس انستیتوی روانپزشکی
۷۳.....	فصل پنجم: سیستم انفورماتیک

۷۵.....	بخش دوم: وضعیت اعتیاد و ارائه خدمات به معتادان
۷۷.....	فصل ششم: تاریخچه اعتیاد
۸۵.....	فصل هفتم: برنامه نگهداری با تریاک
۸۹.....	فصل هشتم: اقدامات
۸۹.....	پیشگیری از اعتیاد
۱۰۲.....	درمان و توانبخشی معتادان
۱۰۷.....	قطع توزیع متادون به پزشکان بدون تخصص

۱۰۹.....	فصل نهم: مراکز جامع روانی
۱۱۳.....	معرفی مراکز جامع
۱۱۴.....	روانپزشکی و مددکاری روانپزشکی در مراکز جامع
۱۱۶.....	۱. گشایش بیمارستان روانی تبریز
۱۱۷.....	۲. ماجرای بیمارستان سلامی شیراز
۱۲۱.....	بخش سوم: اولین پژوهش همه‌گیرشناسی کشوری
۱۲۳.....	فصل دهم: همه‌گیرشناسی بیماری‌های روانی معتادان و

۱۲۳	الف) مقدمه
۱۲۵	مشاوران طرح
۱۲۸	مشاوران دائمی
۱۲۹	ب) طرح تحقیق
۱۲۹	ج) روش تحقیق
۱۳۱	د) نحوه آموزش پژوهشگرها
۱۳۶	روش نمونه‌گیری
۱۳۹	روش‌های تحقیق همه‌گیرشناسی در روانپزشکی

۱۴۷	فصل یازدهم: اقدامات مقدماتی قبل از شروع پژوهش
۱۴۸	بررسی مقدماتی
۱۴۸	دفترچه راهنما برای پژوهشگران
۱۵۰	استخراج داده‌ها
۱۵۰	همه‌گیرشناسی
۱۵۲	بررسی‌های ویژه
۱۵۴	تحلیل داده‌ها
۱۵۶	پیمایش شیوع بیماری‌های روانی
۱۵۶	انتخاب ابزار
۱۵۸	منابع

۱۵۹	فصل دوازدهم: SCL 90 یا چک‌لیست ۹۰ سؤالی جانز هاپکینز
۱۷۵	بازنگری
۱۷۵	مقایسه میان فرهنگی
۱۷۸	بحث
۱۸۲	نتیجه‌گیری
۱۸۲	ابعاد SCL90

فصل سیزدهم: شروع پژوهش	۱۸۵
فصل چهاردهم: پرفسور باش و پرفسور داویدیان	۱۸۹
پرسشنامه روانپزشکی باش	۱۹۰
برای ارزیابی عقب ماندگی ذهنی	۱۹۱
منابع	۱۹۲
سخن آخر	۱۹۳
سایر رویدادها	۱۹۷
داستان دادگاه دکتر شیخ الاسلام زاده	۱۹۷
ماجرای انتخابات انجمن روانپزشکی	۱۹۹
کنک خوردن ممتحن	۱۹۹
ضمایم	۲۰۱
ضمیمه ۱: نامه های نوشته شده به وزیر	۲۰۳
ضمیمه ۲: تاریخچه وضعیت بیماران روانی به روایت تصاویر	۲۱۱
ضمیمه ۳: رزومه دکتر سیاسی	۲۳۳
Referred Articles	۲۳۹
Other Publications	۲۵۲
ضمیمه ۴: اسامی افراد همکاری کننده در مطالعه همه گیرشناسی کشور ...	۲۶۱
افراد خرید خدمت که نقش کلیدی دارند:	۲۶۱
افراد رسمی	۲۶۱
افراد خرید خدمت که بقیه تیم پژوهشی را تشکیل می دهند:	۲۶۲

مقدمه ویراستار

کتابی که هم‌اکنون در دست شماست گزارش فعالیت‌های چهارساله دکتر ایرج سیاسی است که از ۱۳۵۳ تا ۱۳۵۷ در ایران انجام گرفته است. وی در طول این مدت کوتاه، خدمات نوین روانپزشکی را در کشور بنیاد نهاد که در نوع خود کم‌نظیر بود. دکتر سیاسی در ابتدای ۱۳۵۳ هنگامی که استاد روانپزشکی دانشگاه پیتسبرگ در پنسیلوانیای آمریکا بود، بنا به درخواست دکتر سید شجاع‌الدین شیخ‌الاسلام‌زاده، وزیر وقت رفاه اجتماعی، به ایران آمد و ضمن پذیرش سمت قائم‌مقامی وزیر و ریاست انجمن توانبخشی با ارائه برنامه مدون و جامع روانپزشکی برای کشور شروع به فعالیت کرد. وی همان‌گونه که در گزارش خود اشاره کرده است با تعداد بسیار کمی از روانپزشکان، تحول شگرفی را آغاز کرد و در اندک زمانی توانست خدمات روانپزشکی دولتی (غیردانشگاهی) را از الگوی قرن نوزدهمی به خدمات روانپزشکی مدرن تبدیل کند. این تحول آنچنان چشمگیر بود که سازمان بهداشت جهانی آن را مدلی برای کشورهای آسیای میانه و آمریکای جنوبی در نظر گرفت. دکتر سیاسی با برنامه‌ریزی دقیق توانست بیماران روانی مزمن را که در وضعیت اسفباری در مراکز

مختلف نگهداری می‌شدند، سروسامان دهد و با ایجاد چند مرکز جامع روانپزشکی که در نوع خود در آن زمان بی‌نظیر بودند به ارائه خدمات نوین به بیماران بپردازد. وی بیمارستان روانی رازی را از وضع اسف‌انگیز آن درآورد و با ایجاد بخش نمونه، آن را به بیمارستانی مدرن تبدیل کرد که علاوه بر درمان‌های معمول با ایجاد کارگاه‌های مختلف به توانبخشی بیماران هم می‌پرداخت. همچنین با دعوت از همکاران جوان روانپزشک در خارج کشور به ایران نسبت به آموزش و تربیت نیروی انسانی لازم تلاش گسترده‌ای را آغاز کرد. وی علاوه بر آموزش کارکنان بیمارستان روانشناسانی را هم آموزش داد که بتوانند در مراکز روانپزشکی خدمت کنند. همچنین با توجه به کمبود روانپزشک در آن مقطع با تلاش زیادی توانست مجوز تربیت دستیار روانپزشکی را از وزارت علوم بگیرد و برای این منظور یک مرکز آموزشی را ایجاد کرد که سرانجام به تأسیس انستیتو روانپزشکی تهران منجر شد. همزمان با این اقدامات به سروسامان بخشیدن وضعیت معتادان کشور پرداخت. تا آن زمان در ایران فقط تعداد معدودی مرکز بستری معتادان برای ترک مواد وجود داشت و هیچ‌گونه خدمات سرپایی به آنان ارائه نمی‌شد. وی در این مدت کوتاه توانست خدمات سرپایی را برای معتادان راه‌اندازی کند و امکان دسترسی به خدمت‌رسانی سرپایی را به چهل‌هزار مورد در سال گسترش دهد.

افزون بر موارد فوق دکتر سیاسی هر برنامه‌ای را که در نظر داشت به اجرا درآورد، در ابتدا به پژوهش در آن زمینه اقدام می‌کرد و در طول اجرا هم به طور منظم به ارزیابی علمی پروژه در دست اجرا می‌پرداخت و روند تحولات آن را ارزیابی می‌کرد. به همین دلیل در ۱۳۵۵ برای ارزیابی جامع وضعیت روانی کشور، طرح عظیم مطالعه همه‌گیرشناسی کشور را ارائه داد و پس از تأیید، با همکاری بیش از بیست نفر از کارشناسان نامدار جهانی و همکاری مرکز آمار ایران این مطالعه را آغاز کرد. وی برای انجام این

مطالعه ابتدا چند پژوهش مقدماتی انجام داد و پس آن مطالعه اصلی را شروع کرد. برای انجام پروژه بیش از پنجاه نفر پرسشگر تربیت شده بودند تا در سراسر کشور نسبت به تکمیل پرسشنامه‌ها اقدام کنند. پروژه حدود سی درصد پیش رفته بود که تحولات انقلاب ایران رخ داد و متوقف شد. متأسفانه تلاش‌های دکتر سیاسی هم برای به پایان رساندن آن به جایی نرسید و تمام زحمات گروه پژوهش و صرف میلیون‌ها تومان هزینه از بین رفت و کشور از نتایج این مطالعه عظیم محروم ماند. به دنبال آن دکتر سیاسی از کار برکنار شد و با دلی غمگین ترک دیار کرد و به آمریکا رفت و فعالیت علمی خود را در آن دیار از سر گرفت. وی هم‌اکنون بازنشسته شده است و هر سال یکی دو ماه به موطن خود باز می‌گردد.

پس از گذشت بیش از چهل سال، گروه روانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران همراه با دانشکده علوم رفتاری و سلامت روان (نام جدید انستیتو روانپزشکی تهران) در مرداد ۱۳۹۹ به پاس قدردانی از خدمات دکتر ایرج سیاسی، مراسم نکوداشتی در دانشگاه علوم پزشکی ایران برگزار کرد. مراسم به دلیل شیوع بیماری کرونا در کشور و عدم امکان تجمع، هم به صورت حضوری و هم به صورت مجازی، با حضور ریاست دانشگاه و معاونان ایشان برگزار شد. برای شرکت در مراسم علاوه بر اعضای هیئت علمی گروه روانپزشکی و دانشکده علوم رفتاری از تعدادی از پیشکسوتان روانپزشکی کشور و رؤسای انجمن‌های علمی روانپزشکی، پزشکی روان‌تنی و روان‌درمانی دعوت شده بود که همگی حاضر شدند. علاوه بر این، تعدادی از دستیاران و دانشجویان سابق دکتر سیاسی و همچنین دستیاران فعلی روانپزشکی همراه با تعدادی از ابلاقه‌مندان دکتر سیاسی شرکت کردند. مراسم در سالن هزار نفره همایش‌های رازی دانشگاه برگزار شد. در این مراسم دکتر سیاسی به صورت آنلاین حضور یافت. با توجه به این‌که هماهنگی‌هایی شده بود تا امکان حضور مجازی افراد هم فراهم

شود، تعداد بسیاری از علاقه‌مندان دکتر سیاسی در سراسر جهان به صورت مجازی در مراسم شرکت کردند. در این مراسم علاوه بر ریاست دانشگاه، تعدادی از مسئولان و استادان پیشکوت به فعالیت‌های دکتر سیاسی اشاره کردند. در این برنامه فیلمی هم به همین مناسبت پخش شد. همچنین دکتر فریدون سیاسی برادر دکتر ایرج سیاسی، که در جلسه حضور داشت، از خاطرات خود با برادرش گفت. در طی مراسم علاوه بر نام‌گذاری سالن کنفرانس دانشکده علوم رفتاری (انستیتو روانپزشکی تهران سابق) به نام دکتر سیاسی از سردیس وی نیز رونمایی شد.

دکتر سیاسی پس از گذشت سالیان دراز بنا به توصیه بعضی از همکاران، فعالیت‌های چهارساله حضور خود در ایران را نوشت و آن‌ها را در اختیار اینجانب گذاشت تا ضمن ویرایش، آن را برای چاپ آماده کنم. برای تدوین کتاب، پس از این‌که جزوات از طرف دکتر سیاسی در اختیار من قرار گرفت، ضمن حفظ ساختار کلی آن غلط‌های املائی گرفته و متن چند بار ویرایش و برای بسیاری از واژه‌های متن، معادل‌های فارسی مناسب انتخاب شد. بعضی از عبارات نامفهوم متن با مشورت دکتر سیاسی اصلاح و در مواردی بعضی از عبارات که در متن ضروری نبود، به زیرنویس منتقل شده، ساختار جدول‌های آماری به صورت مناسب دوباره طراحی و عناوین بعضی از جدول‌ها اصلاح شد. اعداد داخل جدول‌ها که به صورت درصدی نوشته شده بود، با همکاری یک آمارگر به اعداد اعشاری تبدیل و واژه‌های آماری مناسب انتخاب شد. بعضی از جدول‌ها (۸، ۱۳ و ۱۴ پیش‌نویس) که گویا نبود از کتاب حذف و بعضی از نوشته‌ها هم به قسمت ضمیمه منتقل شد.

بنا به پیشنهاد اینجانب با همکاری دکتر سیاسی مختصری از زندگینامه وی تهیه و به کتاب اضافه شد. همچنین در ضمیمه کتاب تعدادی عکس‌های تاریخی از بیماران روانی از آلبوم شخصی اینجانب که گویای وضعیت بیماران روانی در هشتاد سال گذشته است، به آن اضافه شد. تمام

این موارد طی دو جلسه حضوری و سپس با ایمیل با دکتر سیاسی مطرح و موافقت وی گرفته شد. علاوه بر این شکل نهایی کتاب هم برای وی ارسال و موافقت وی با تغییرات انجام شده گرفته شد.

مهدی نصرافهانی

آبان ۱۴۰۰